

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-615-7-3>

ARGUMENTUM AD ABSURDUM AS A SUBSTANTIVE INSTRUMENT OF LEGAL ARGUMENTATION: ASPECTS OF UNDERSTANDING

ARGUMENTUM AD ABSURDUM ЯК СУБСТАНТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ ЮРИДИЧНОЇ АРГУМЕНТАЦІЇ: АСПЕКТИ РОЗУМІННЯ

Semenikhin I. V.

*Candidate of Law,
Assistant of Human Rights and Judicial
Methodology Department
Yaroslav Mudryi National Law
University
Kharkiv, Ukraine*

Семеніхін І. В.

*кандидат юридичних наук,
асистент кафедри прав людини та
юридичної методології
Національний юридичний
університет імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна*

Відомо, що уперше спроби теоретичного осмислення й пояснення *argumentum ad absurdum* (аргумент зведенням до абсурду), визначення відповідних схем (моделей) побудови міркувань, що лежать у його основі, умов та сфери використання цього аргументу відбуваються у добу Античності. Зокрема у Стародавній Греції він широко використовувався у різних аргументувальних практиках. Сократом, Платоном, їх учнями та ідейними послідовниками, а також римськими юристами *argumentum ad absurdum* високо цінувався як сильний аргумент, що переважно використовувався для спростування, доведення хибності суджень, висунутих іншими учасниками аргументувальних ситуацій. Саме тоді склалося загальне розуміння аргументації за допомогою інструменту *ad absurdum* як певного способу висновування, яке має на меті доведення того, що певне положення є помилковим (хибним, неспроможним) позаяк отримуємо абсурдний (безглуздий, нісенітний, нерозумний, вкрай неправдоподібний) результат (наслідок) у разі його прийняття як істинного (правильного, коректного). Така форма міркування базуються на засновку, який складається з: а) гіпотетичного **антецедента** [первинний елемент логічної імплікації – «якщо»], що є запереченням судження, висловленого у вихідній тезі, та (б) **консеквента** [вторинний елемент логічної імплікації, який є висновком – наслідком антецедента – «то»]. Останній стосується негативно оцінених наслідків [абсурдний результат], які впливають із того, що виражено в антецеденті. Наприклад: судження про те, що кожна людина має нестримну жагу

до фізичного насильства є хибним – якщо це було б так [антецедент], то усі люди були б вбивцями, живодерами, гвалтівниками; але ми знаємо, що це не відповідає дійсності [консеквент].

Встановлення хибності оспорюваного положення може здійснюватися через демонстрацію його внутрішньої логічної суперечності без звернення до додаткових знань (інформації). Таку версію (різновид) аргументації на основі *ad absurdum* визначають як сильну, строго логічну. Наприклад: безглуздо стверджувати, що людина, яка знаходиться у стані алкогольного сп'яніння не вживала алкоголь, оскільки неможливо, щоб стан алкогольного сп'яніння не був викликаний вживанням алкоголю. У інших ситуаціях, де абсурдність наслідку оспорюваного положення (точніше його антитези) не є очевидним, *argumentum ad absurdum* використовується як прагматичний аргумент на підтримку неприйнятності певної позиції. Остання може стосуватися, наприклад, вибору певного варіанту тлумачення юридичної норми. Іншими словами, прагматичний тип аргументації *ad absurdum* ґрунтується на демонстрації того, що вихідне судження хоча і не є внутрішньо суперечливими [тобто є логічно коректним], але з певних причин є небажаним або неприйнятним. Саме така умовно слабка версія (різновид) *argumentum ad absurdum* найчастіше використовується у юридичній аргументації.

Як зазначається у науковій літературі, в основі *argumentum ad absurdum* – демонстрація альтернативи, де одна із можливостей є несумісною із тим, що вважається розумним, справедливим, законним [1, с. 180]. Надання підставності заперечення (через антитезу) оспорюваного судження на основі аргументу *ad absurdum* [на чому, власне, ґрунтується абсурдність результату?] може здійснюватися шляхом звернення до наукових фактів, емпіричних даних, здорового глузду тощо. Таке звернення у різних аргументувальних ситуаціях може бути експліцитним або імпліцитним. Мовностилістичне вираження аргументації також може набувати різних форм. Наприклад: штучне запліднення не можна інтерпретувати як форму перелюбу: якщо прийняти такий підхід [антецедент], то це означитиме, що запліднення за допомогою донору генетичного матеріалу, який помер, буде подружньою зрадою з померлою людиною [консеквент], а це суперечить здоровому глузду [абсурдність результату]. Саме цей аргумент був покладений в основу правової позиції шотландського Сесійного суду (вища судові інстанція з розгляду цивільних справ у Шотландії, англ. – The Court of Session) у справі *MacLennan v. MacLennan* [1958].

Надійність і, власне, переконувальна сила *argumentum ad absurdum* є відносною передовсім з огляду на невизначеність понятійних меж ключової для цього типу аргументації категорії абсурду (абсурдності),

яка набуває тих чи інших рис, певного змістового наповнення у контексті різних аргументувальних ситуацій. Абсурдність (так само як і розумність) по є суті оціночними концептами. Так, для аргументувача, який спирається суто на власний життєвий досвід, абсурдність гіпотетичних наслідків оспорюваного положення, що стосуються, наприклад, нетиповості або неможливості певного стану речей, буде очевидним. Проте реципієнтами вони не обов'язково будуть так оцінені, а сама аргументація на основі *reductio ad absurdum* у цій ситуації може бути непереконаливою. Абсурдність може бути суто логічна [логічна неспроможність тверджень й висновків], практична (наприклад, варіант поведінки, практичні рішення та дії, що їх би ніколи не винила розумна людина), етична чи навіть естетична. Часто аргументувач, використовуючи *argumentum ad absurdum*, апелює до *communis opinio* – загальноприйнятих (консенсусних) поглядів на певні речі.

У юридичній аргументації *argumentum ad absurdum* переважно використовується як правотлумачний аргумент для обґрунтування твердження про неприйнятність (небажаність) певного варіанту тлумачення норми (правила). При цьому підстави для такого твердження можуть набувати широкого діапазону значень і конфігурацій – вони можуть стосуватися очевидної несправедливості, нерозумності та ін. Як зазначає Н. Мак-Кормік, абсурдність у юридичному сенсі охоплює конфлікт або зі справедливістю, з якоюсь іншою правового цінністю або з тим, що вважають доброю політикою [3, с. 138]. Це стосується, наприклад, також тих випадків, коли застосування норми права у певній інтерпретації призводить до об'єктивно неможливого стану речей. Наприклад, покладання на особу певних зобов'язань, які в принципі не можуть бути виконані з об'єктивних причин. *Argumentum ad absurdum* використовують для **ad excludendum** (виключення) такого тлумачення нормативного висловлювання, яке створює підґрунтя для виникнення «абсурдної» норми. Така аргументація ґрунтується на певних вихідних ідеях та припущеннях. Право як раціональна, послідовна, стабільна нормативна система не повинно містити абсурдних норм; відповідно юристи виводять із мовного виразу юридичних приписів [буквального значення слів правового тексту] такий їх зміст, що узгоджується із загальною метою норми права, міркуваннями соціальної справедливості, моральними стандартами, здоровим глуздом – інші варіанти тлумачення мають бути виключені. Або з-поміж різних можливих варіантів тлумачення норми інтерпретатор обирає той, що є найменш «огидним» для здорового глузду.

Відомий ще римським юристам принцип (юридична максима) *absurda sunt vitanda* (абсурдності слід уникати) знайшов втілення у **золотому правилі тлумачення** (англ. – golden rule of interpretation), яке було сформульоване англійськими суддями у XIX столітті: якщо результати «звичайного» тлумачення згідно із загальноприйнятим літературним читанням правового тексту є абсурдними і очевидно, що автор тексту не міг мати це на увазі, тоді слід застосовувати інше, додаткове значення «сумнівного» правоположення (справа справі *Grey v. Pearson* [1857]). Абсурдність у цьому контексті розуміється як крайня форма відхилення від загальноприйнятих норм моралі, принципів публічної політики, що є неприйнятним, огидним для здорового глузду. У американській юриспруденції принцип *absurda sunt vitanda* знайшов втілення у доктрині абсурдності (англ. – absurdity doctrine), яка неодноразово використовувалась Верховним судом США. Наприклад, у рішенні у справі *Sturges v. Crowninshield* [1819] зазначено, що обов'язок суду суворо дотримуватися букви закону припиняється, коли «абсурдність і несправедливість застосування його припису у конкретній справі є настільки кричущими, що все людство без вагань об'єдналося б у відхиленні такого застосування». Тобто *argumentum ad absurdum* фактично використовується як аргумент проти буквального тлумачення юридичних норм.

Важливо розуміти, що обґрунтування вибору інтерпретаційного рішення за допомогою *argumentum ad absurdum* передбачає оцінювання наслідків тлумачення як абсурдних і неприйнятних з урахуванням саме актуального соціокультурного контексту, домінуючих поглядів на суспільне благо, справедливе/несправедливе, загальний баланс цінностей та ін. Використовуючи цей аргумент, слід показати у чому саме полягає ця абсурдність – чи є вона суто логічною або соціально-юридичною.

Література:

1. Daube D. *Reductio ad Absurdum. Roman Law: Linguistic, Social and Philosophical Aspects*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 1966. P. 176–194.
2. *MacLennan v. MacLennan*, Sess. Cas. 105, Scots L.T.R. 12 [1958]. URL: <https://www.lawteacher.net/free-law-essays/family-law/family-law-research-paper-divorce-law-essays.php>
3. MacCormick N. *Rhetoric and the Rule of Law. A Theory of Legal Reasoning*. Oxford: Oxford University Press, 2010. 287 p.
4. *Sturges v. Crowninshield*, 17 U.S. (4 Wheat.) 122 [1819]. URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/17/122/>